

**Οι διδακτικές πρακτικές
στην πρώτη τάξη
του δημοτικού σχολείου.
Προκλήσεις για την προώθηση
του κριτικού γραμματισμού.**

Δημήτρης Γουλής

Ο παραδοσιακός όρος **αλφαριθμητισμός** αντικαταστάθηκε από τον πολυδύναμο και πολύπλευρο όρο **γραμματισμό**, αναγνωρίζοντας την αλληλεπίδραση κοινωνικού συγκειμένου, γλωσσικής χρήσης και γλωσσικών αξιών (Gee, 2006; Baynham, 2000)

Όροι όπως *κειμενοκεντρική προσέγγιση, κειμενικά είδη, γραμματική κειμένου, αλλά και λεκτικές πράξεις, περιστάσεις επικοινωνίας, πολυτροπικότητα και πολυγραμματισμοί, αποτελούν κεντρικά σημεία στις σπουδές του νέου γραμματισμού και επηρεάζουν άμεσα τους τρόπους διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος.*

Ο όρος **κριτικός γραμματισμός** προήλθε από τις σπουδές του νέου γραμματισμού (Gee, 1990; Cope and Kalantzis, 1993; Baynham, 2000; Kress, 1988) και αναφέρεται κυρίως στην ανάγκη για δημιουργία κριτικών ομιλητών, αναγνωστών και συγγραφέων που θα αντιλαμβάνονται τα κείμενα ως προϊόντα συγκεκριμένων κοινωνικών πρακτικών και θα μπορούν να τα αναδομούν.

Η πρώτη τάξη του δημοτικού παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη διδασκαλία του κριτικού γραμματισμού, μια και οι μαθητές διδάσκονται για πρώτη φορά συστηματικά τη μητρική τους γλώσσα και έρχονται αντιμέτωποι με ποικιλία κειμενικών ειδών.

- Η θεωρία μάθησης που βρίσκεται πίσω από τη διδασκαλία της πρώτης ανάγνωσης και γραφής είναι η **κονστροκτιβιστική**.
- Σύμφωνα με αυτή η προηγούμενη γνώση δεν απορρίπτεται και δεν υποτιμάται αλλά αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία της καινούριας.
- Αναγνωρίζει ότι τα παιδιά, πριν ακόμα πάνε στο σχολείο, διαθέτουν γνώσεις και το σχολείο πρέπει να βοηθήσει να οικοδομηθούν νέες γνώσεις πάνω σε αυτές που ήδη κατέχουν

- Απαιτεί ένα **ενεργό ρόλο** του μαθητή στην οικοδόμηση της γνώσης του, καθώς *«η μάθηση και η γνώση είναι δημιουργήματα, «κατασκευές» και όχι αντικειμενικές αναπαραστάσεις συνιστούν ατομικά επιτεύγματα, που απαιτούν ενεργητική στάση και προσπάθεια»*
- Οι μαθητές δεν είναι παθητικοί δέκτες αλλά ενεργοί συμμετοχοί στην οικοδόμηση γνώσης και μάθησης, κατασκευάζουν δηλαδή τη δική τους άποψη για τον κόσμο, μέσα από διαφορετικές εμπειρίες και νοητικά σχήματα.

- Ο δάσκαλος αναλαμβάνει έναν υποστηρικτικό-συμβουλευτικό ρόλο στη δραστηριότητα των μαθητών. Χρησιμοποιεί μέσα και τεχνικές που εστιάζουν στην ανάπτυξη των μεταγνωστικών ικανοτήτων του μαθητή που τον ενθαρρύνει και τον κινητοποιεί.
- Οι ανάγκες, τα όνειρα, τα συναισθήματα, οι εμπειρίες, το πνευματικό επίπεδο των μαθητών αποτελούν τη βάση των κινήτρων που πρέπει να έχει υπόψη του ο εκπαιδευτικός. Ακόμη θα πρέπει να υποστηρίζει πρωτοβουλίες των παιδιών, να θέτει ουσιαστικές ερωτήσεις και να ενθαρρύνει τη συζήτηση μεταξύ των μαθητών καθώς και την αναζήτηση εναλλακτικών πηγών πληροφόρησης.

- Η γλωσσική διδασκαλία πρέπει να σχεδιάζεται με τρόπο που να αποτελεί **φυσική συνέχεια** των όσων συμβαίνουν εκτός τάξης. Αυτό μπορεί να συμβεί με τη **δημιουργία επικοινωνιακών συνθηκών στην τάξη**, δίνοντας ένα κίνητρο κι ένα στόχο στα παιδιά να εμπλακούν σε δραστηριότητες ανάγνωσης και γραφής.
- Η ανάγνωση εννοείται ως διαδικασία εξαγωγής νοήματος από το γραπτό λόγο και είναι αποτέλεσμα του συνδυασμού πολλών επιμέρους εργασιών και απαιτεί εξάσκηση. Σε ένα κείμενο μπορούν να υπάρξουν διαφορετικές ερμηνείες που οφείλονται στις προϋπάρχουσες γνώσεις και το πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η ανάγνωση. Η ανάγνωση απαιτεί τη χρήση στρατηγικών και χρειάζεται κίνητρα

- Η παλαιότερη μέθοδος είναι η **αλφαβητική**, που στόχος της ήταν η μάθηση των ονομάτων των γραμμάτων.
- Η **φωνητική** μέθοδος βασίζεται στην εκμάθηση των αντιστοιχιών ανάμεσα στα γράμματα και τους ήχους και στη συνέχεια συνδυασμός των φωνημάτων για τη δημιουργία λέξεων.
- Η **συλλαβική** μέθοδος ξεκινά από τη διδασκαλία της συλλαβής που αποστηθίζουν τα παιδιά και στο συνδυασμό τους για σχηματισμό λέξεων.
- Η **αναλυτικοσυνθετική** μέθοδος βασίζεται στην εκμάθηση φωνημάτων και τους συνδυασμούς φωνημάτων ώστε να σχηματισθούν συλλαβές μέσα από την ανάλυση και σύνθεση πρότυπων λέξεων.

- Η **ιδεοοπτική** μέθοδος του Decroly δίνει σημασία στη λέξη και στην προσπάθεια δημιουργίας λεξικού για τη γραφή και την ανάγνωση. Μετά την εκμάθηση ενός αριθμού λέξεων γίνεται ανάλυση και σύνθεση σε επίπεδο συλλαβών και φωνημάτων.
- Η **ολιστική** μέθοδος προτείνει τη χρήση κειμένων λογοτεχνικών ή μη για τη διδασκαλία της πρώτης ανάγνωσης και γραφής.

- Χονδρικά οι μέθοδοι θα μπορούσαν να χωριστούν σε αυτές που δίνουν βαρύτητα στην εκμάθηση του κώδικα και των βασικών ικανοτήτων της ανάγνωσης και σε αυτές που δίνουν βαρύτητα στο νόημα και την κοινωνική πρακτική.

Μέθοδος στο ελληνικό πρόγραμμα σπουδών (2003)

Η μέθοδος για τη διδασκαλία της ανάγνωσης και της γραφής είναι ένα **συνδυαστικό μοντέλο** στοιχείων της **αναλυτικοσυνθετικής μεθόδου** με στοιχεία της **αναδυόμενης γραφής** και της **ολιστικής προσέγγισης** της γλώσσας.

- **αναλυτικοσυνθετική μέθοδος:** από το όλο στο μέρος και από το μέρος στο όλο.
- **αναδυόμενος γραμματισμός:** οι προγενέστερες γνώσεις των παιδιών για τον γραπτό λόγο που αποκτήθηκαν με φυσικό τρόπο
- **ολιστική προσέγγιση της γλώσσας:** Ακρόαση και ομιλία, ανάγνωση και γραφή (μπορεί να υλοποιηθεί σε όλα τα γλωσσολογικά επίπεδα)

- «Κανένα διδακτικό υλικό δεν είναι καλό όταν αποσπά τον αναγνώστη από την ανάγνωση, δηλαδή την αναγνώριση των νοημάτων»
(Παπαδοπούλου, 2000:93)

- Η **αναγνωστική μονάδα** στην ολική μέθοδο είναι ένα παραμύθι, μια ιστορία, μια αφήγηση. Είναι ελκυστική, γιατί στα παιδιά αρέσουν οι ιστορίες και οι διηγήσεις.
- Παρουσιάζει αρτιότερη δομή του λόγου και νοηματική πληρότητα που κρατά το ενδιαφέρον των παιδιών.
- Τα παιδιά ασκούνται στην παρακολούθηση διαδεχόμενων ιδεών, στην εναλλαγή των περιγραφόμενων καταστάσεων και γεγονότων και γίνονται όχι μόνο καλοί αναγνώστες αλλά και φιλιαναγνώστες.

- Η επιλογή των δραστηριοτήτων ολικής προσέγγισης της γλώσσας στηρίζεται **στο συνδυασμό του ενδιαφέροντος** των παιδιών **με τη σχολική ύλη της τάξης**, θέλοντας να δώσουμε κίνητρα για ανάγνωση στα παιδιά και να τα βοηθήσουμε να αντιληφθούν πως η εκμάθηση της γραφής και ανάγνωσης είναι σημαντική, καθώς συνδέεται με τα ενδιαφέροντά τους. Τα επαναλαμβανόμενα μοτίβα βοηθούν στην αμεσότερη εμπλοκή των παιδιών στη διαδικασία της ανάγνωσης - γραφής.

- Η ανάγνωση ιστοριών αναπτύσσει το λεξιλόγιο των παιδιών, όταν οι νέες λέξεις απεικονίζονται με **εικόνες** και όταν δίνονται **ευκαιρίες** στα παιδιά να χρησιμοποιήσουν τις λέξεις που μαθαίνουν, όπως με την επανάληψη του τραγουδιού της ιστορίας από όλα τα παιδιά.
- Για να δημιουργήσουμε στην τάξη συνθήκες επικοινωνιακής χρήσης της γλώσσας, σχεδιάζουμε δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκουμε τους μαθητές που για να τις διεκπεραιώσουν προσπαθούν να συνεργαστούν και να λύσουν το πρόβλημα που προκύπτει
- Οι δραστηριότητες είναι έτσι δομημένες ώστε να επιτρέπουν την εναλλαγή διάφορων μορφών λόγου και να δίνουν ερεθίσματα στα παιδιά για δημιουργική

- **Η επιλογή ενός κειμένου για την πρώτη ανάγνωση και γραφή**
- Το κείμενο θα πρέπει να έχει ενδιαφέρον (παρά το περιορισμένο λεξιλόγιο) ώστε τα παιδιά να θέλουν να το διαβάσουν, να είναι κατανοητό ώστε να το καταλάβουν (οι εικόνες βοηθούν), να είναι γραμμένο στο ύφος που έχουν συνηθίσει να χρησιμοποιούν και να είναι διδακτικό ώστε να διδάσκονται από αυτό.
- Ακόμη θα πρέπει να εξυπηρετεί δυο βασικούς στόχους:
 - α) την καλλιέργεια της ικανότητας των παιδιών στην αναγνώριση των λέξεων
 - β) την κατανόηση ότι η ανάγνωση δεν είναι απλά μια διαδικασία αναγνώρισης λέξεων αλλά και μια δραστηριότητα δημιουργίας και επικοινωνίας νέων ιδεών.

Παράλληλες Γλωσσικές δραστηριότητες

- Κάνοντας περίπατο ζητήστε από τα παιδιά να υποθέσουν και να ερμηνεύσουν το περιεχόμενο πινακίδων στους δρόμους.
- Ξεφυλλίστε μαζί με τα παιδιά περιοδικά και εφημερίδες, άστε τα παιδιά να κάνουν υποθέσεις για το περιεχόμενο και διαβάστε μαζί τίτλους και λεζάντες.
- Ασχοληθείτε από κοινού με απλά κείμενα της καθημερινότητας πχ. λογαριασμούς, λίστες για ψώνια, τηλεφωνικό κατάλογο, προσκλήσεις, συσκευασίες τροφίμων κα. Δώστε τους τη λίστα για να εντοπίσουν τα προϊόντα που θα αγοράσετε.

- Πραγματοποιήστε μαζί τους απλές συνταγές και ας διαβάσουν τις οδηγίες δείχνοντας πάντα το κείμενο με το χέρι.
- Διαβάστε μαζί τους οδηγίες χρήσης παιχνιδιών και αντικειμένων.
- Γράψτε με τα παιδιά προσκλήσεις για τα γενέθλιά τους αφού συζητήσετε ποια είναι τα κυριότερα στοιχεία για την πρόσκληση (αποστολέας, παραλήπτης, ώρα, μέρος)
- Ζητήστε από τα παιδιά να σας διαβάσουν κάτι που έγραψαν στο σχολείο και ακούστε τα με προσοχή.

- Δημιουργήστε βάσεις δεδομένων:
 - Οι αγαπημένες αφηγήσεις,
 - Οι ιστορίες των παιδιών
 - Οι αναγνώσεις των παιδιών